

مقاله پژوهشی: بررسی الزامات دیدبانی بر اساس بیانات

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

احمد سلمانی^۱، قدیر نظامی پور^۲، حمید رضا حاتمی^۳، مجید فخری^۴

پذیرش مقاله: ۹۷/۱۱/۲۸

دریافت مقاله: ۹۷/۱۰/۲۳

چکیده

دیدبانی، همواره تلاش در شناسایی تغییرات موضوعات در حال ظهور و روندهای کلیدی دارد که می‌تواند مفروضات گذشته را به چالش کشیده و دیدگاه‌های جدیدی را نسبت به تهدیدها و فرصت‌های آینده مهیا کند. هدف تحقیق شناسایی الزامات دیدبانی بر اساس منویات فرماندهی معظم کل قوا^(مدظله‌العالی) می‌باشد. روش مورد استفاده در این پژوهش تحلیل مضمون است. مضامین ارائه شده برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری به‌خوبی الزامات دیدبانی را تبیین می‌کند، بر اساس این الگو از تعداد ۴۰ مضمون اصلی، تعداد ۱۰ مضمون سازمان دهنده و تعداد ۶ مضمون فراگیر استخراج گردید که به تبیین دیدبانی می‌پردازند. بنابراین الزامات اطلاعاتی، راهبردی، مدیریتی، اعتقادی، اجتماعی بعلاوه بصیرت برای دیدبانی ضروری می‌باشند. الزامات اطلاعاتی بیانگر شناخت دشمن از همه جهات و زوایا است، الزامات راهبردی به هوشیاری، محیط‌شناسی، داشتن نگاه راهبردی توجه دارد. الزامات اجتماعی بیانگر موقع‌شناسی، درصحنه بودن، احساس مسئولیت آحاد مسئولین و مردم تمرکز و توجه دارد و الزامات اعتقادی به اخلاص، پرهیزگاری و ارتباط با خدا برای استمداد از کمک‌های خداوند اشاره می‌کند. الزامات مدیریتی آمادگی، اهتمام مسئولین، داشتن برنامه و هدف برای مقابله با دشمن و اقدام به‌موقع را برای دیدبانی ضروری می‌داند و درنهایت بصیرت در امور را برای موفقیت در دیدبانی به‌عنوان یک رکن معرفی می‌نماید.

واژگان کلیدی: الزامات، دیدبانی، تحلیل مضمون، فرماندهی معظم کل قوا^(مدظله‌العالی)

۱ دانشیار مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع علمی

۲ دانشیار مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع علمی

۳ دانشیار مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع علمی

۴ دانش‌آموخته دکتری مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) ma.fakhri@chmail.ir

مقدمه

یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ انفِرُوا جَمِيعاً (النساء - ۷۱)
 ای کسانی که ایمان آورده‌اید، [در برابر دشمن] آماده باشید [اسلحه خود را بگیرید] و گروه
 گروه [به جهاد] بیرون روید یا به‌طور جمعی روانه شوید .

این آیه دستور جامع و همه‌جانبه‌ای به تمام مسلمانان در تمام قرون و اعصار می‌دهد که برای حفظ
 امنیت خود و دفاع از مرزهای خویش پیوسته مراقب باشند و در آماده‌باش مادی و معنوی بسر
 برند، معنی واژه حذر وسیع است و بر این مبنا مسلمانان باید در هر زمان از موقعیت دشمن، نوع
 سلاح، روش‌های جنگی، میزان آمادگی، شمار اسلحه و میزان کارایی آنها با خبر باشند (تفسیر
 نمونه ج ۴ ص ۳)

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند:

در هر زمان دشمن خاصی، جهان اسلام و مسلمین را تهدید می‌کند و بدون تردید اگر در شناخت
 دشمن اشتباه شود، خسارت‌های جبران‌ناپذیری بر مسلمانان تحمیل خواهد شد و ما امروز مصمم
 هستیم هوشیاری، توجه، دشمن شناسی و تکلیف شناسی را در حد اعلای آن برای جهان اسلام
 به‌ویژه ملت مسلمان ایران تدارک ببینیم. (بیانات فرماندهی معظم کل قوا مدظله‌العالی در دیدار
 جمعی از روحانیون (۱۳۷۱/۰۵/۰۷))

دیدبانی، همواره تلاش در شناسایی تغییرات موضوعات در حال ظهور و روندهای کلیدی دارد که
 می‌تواند مفروضات گذشته را به چالش کشیده و دیدگاه‌های جدیدی را نسبت به تهدیدها و
 فرصت‌های آینده مهیا کند. هر تغییری در محیط خارجی و فعالیت یک نظام همواره با علائم و
 پیام‌هایی همراه است که باید نگاه تیزبینانه‌ای نسبت به آنها داشت. این علائم ممکن است که
 خیلی ضعیف باشند (شناسایی آنها سخت باشد) و یا ممکن است باعث سردرگمی شوند (تحلیل
 آنها سخت باشد) و یا اطلاعات غلط و دستکاری شده باشند (نشانگر تغییرات حقیقی و درست در
 محیط فعالیت سازمان نباشند). (لیو، ۱۹۹۸: ۳۱۲)

طراحی الگوی راهبردی دیدبانی برای نیروهای مسلح به دلیل تأثیرگذاری بر اشراف اطلاعاتی و
 جلوگیری از غافلگیری راهبردی نیروهای مسلح از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است، از سوی
 دیگر طراحی این الگو نیازمند مطالعه و شناخت دیدگاه‌ها و منویات رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)
 است تا از این منظر بتوان سامانه‌ای پایدار، مبتنی بر رویکرد اسلامی و بومی طراحی و ایجاد نمود.

بنابراین هدف تحقیق شناسایی الزامات دیدبانی بر اساس منویات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) است.

مبانی نظری

- پیشینه شناسی:

در حوزه دیدبانی با کلیدواژه‌های پویش محیطی^۱ و پویش افق^۲ پژوهش‌های متعددی در داخل و خارج از کشور انجام شده است که برخی از آنها به بیان الزامات دیدبانی پرداخته‌اند. خزائی در فصل هفتم کتاب دیدبانی؛ مفاهیم، روش‌ها و پایگاه‌ها با عنوان «دیدبانی: مبانی و مفاهیم»، ملزومات دیدبانی را برشماری نموده است. (بی‌نام، ۱۳۸۸: ۳۶) درک جنبه‌های مختلف محیط، انتقال این درک به روند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، ایجاد سازوکار مناسب برای شناخت محیط، همکاری و تعامل بین بخش‌های مختلف برای جمع‌آوری اطلاعات از جمله ملزومات دیدبانی از دیدگاه خزائی می‌باشد.

چان وی چو در مقاله هنر دیدبانی (۱۹۹۹) برخی ملزومات دیدبانی را بیان نموده است. (Choo, 1999: 22)، وی به عواملی چون وابستگی سازمان به محیط، پیچیدگی محیط، درک مدیران از محیط و نرخ تغییر توجه نموده است.

در حوزه تحلیل مضمون بیانات و منویات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در حوزه دیدبانی پژوهش مشابه انجام نشده است.

- مفهوم شناسی:

دیدبانی در معنای عام عبارت است از زیر نظر داشتن یک حیطة خاص باهدف شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های آتی موجود در آن. دیدبانی علاوه بر حیطة آینده، برای موضوعاتی که در مجاورت زمانی با پارادایم‌های فعلی می‌باشند، نیز انجام می‌شود. دیدبانی خصوصاً به منظور تعیین اولیه حوزه‌های کلیدی جهت انجام تجزیه و تحلیل عمیق و تهیه سناریو یا نقشه راه برای آن‌ها بسیار رویکرد مفیدی است. (ملکی فر، ۱۳۸۵: ۷۱)

دیدبانی عبارت است از فرایند شناسایی، جمع‌آوری، پردازش و انتقال اطلاعات درباره تأثیرات محیط خارجی بر روی طرح‌های استفاده‌شده و تصمیمات گرفته‌شده، دیدبانی پیوسته و نظام‌مند از

1 -Environment Scanning

2 -Horizon Scanning

غافلگیری سازمان در برابر رقبا جلوگیری می‌کند و به تصمیم‌گیری مؤثر و به‌موقع برای کسب برتری کمک می‌کند. (Hough, 2004: 783)

دیدبانی به‌عنوان یک فرایند مدیریتی در زمینه‌ی استفاده از اطلاعات محیط است برای کمک به تصمیم‌گیری با سه مؤلفه: کسب اطلاعات، تجزیه و تحلیل و استفاده از آن. (Zhang et al., 2010: 67)

دیدبانی کشف ارتباط درونی اطلاعات خارجی در حوزه موضوعاتی است که می‌تواند به-طور بالقوه بر جریان تصمیم‌گیری سازمان تأثیر بگذارد. دیدبانی بر روی تشخیص رویدادها و روندهای در حال پیدایش، موقعیت‌ها و دشواری‌های بالقوه‌ای تمرکز می‌کند که می‌تواند آینده‌ی یک سازمان را دستخوش تغییر کند. اطلاعات گردآوری‌شده (رویدادها، روندها و روابط برون‌سازمانی) در اختیار مدیران کلیدی سازمان قرار می‌گیرد تا پس از تحلیل و تفسیر آن، از نتایج به‌دست‌آمده به‌عنوان راهنمای مدیریت در برنامه‌های آینده استفاده کنند. همچنین از این اطلاعات برای ارزیابی نقاط ضعف و قوت یک سازمان در پاسخ به تهدیدهای خارجی و فرصت‌ها استفاده می‌شود. در حقیقت، دیدبانی روشی برای شناسایی؛ گردآوری و بررسی اطلاعات درباره‌ی عوامل مؤثر بر روی برنامه‌ها و تصمیم‌گیری‌هاست. (Alberight, 2004: 40)

دیدبانی یک نظاره منظم برای تشخیص نشانه‌های اولیه تحولات بالقوه مهم است، این تحولات می‌توانند نشانه‌های ضعیف (یا اولیه)، روندها، گسست‌ها یا سایر تحولات، مشکلات مزمن، خطرات و تهدیدها، از جمله مسائل در حاشیه تفکر فعلی باشد که پیش‌فرض‌های گذشته را زیر سؤال می‌برد. دیدبانی می‌تواند به‌طور کامل اکتشافی و باز یا جستجوی محدود برای اطلاعات در یک زمینه خاص بر اساس اهداف پروژه‌ها یا وظایف مربوطه باشد. این تلاش برای تعیین آنچه ثابت است، چه چیزی ممکن است تغییر کند، و آنچه در جریان افق زمانی تحت تجزیه و تحلیل ثابت است تغییر می‌کند. (Van.Rij, 2009: 16)

بررسی نظام‌مند مشکلات بالقوه (آینده)، تهدیدها، فرصت‌ها و پیشرفت‌های محتمل آینده، همچنین موضوعاتی که در حاشیه تفکرات جاری قرار دارند و برنامه‌ریزی برای آن. دیدبانی موضوعات نوپدید و غیرمنتظره را همانند روندها و مشکلات جاری کاوش می‌کند. به‌طور کلی، دیدبانی سعی دارد پایداری سیاست‌ها را بر مبنای شواهد بهبود ببخشد. (Van.Rij, 2009: 17)

الزامات دیدبانی

تعیین الزامات دیدبانی بستگی به عوامل بسیاری دارد که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- وابستگی سازمان به محیط
- پیچیدگی محیط
- درک مدیران از محیط
- نرخ تغییر
- تناوب
- منابع بیرونی
- میزان بودجه برای جمع‌آوری اطلاعات بیرونی
- منابع اطلاعات در دسترس (اطلاعات کتابخانه، مرکز اطلاعات، مدیریت سوابق)
- کیفیت فناوری اطلاعات و ارتباطات
- ذینفعان خارجی
- قوانین و مقررات (Choo, 2002)
- خزائی در فصل هفتم کتاب دیدبانی؛ مفاهیم، روش‌ها و پایگاه‌ها با عنوان «دیدبانی: مبانی و مفاهیم»، ملزومات دیدبانی را این‌گونه برشماری نموده است.
- ایجاد مکانیزمی جهت تلفیق و نظام بخشی درک جنبه‌های مختلف محیط به‌ویژه در موارد مرتبط؛
- ایجاد ظرفیت انتقال این درک به روند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری بلندمدت سازمان‌ها؛
- اعطای اولویت نخست به این فعالیت تا از اثربخشی آن بر تصمیم‌گیری‌ها و اجرا، اطمینان حاصل شود.
- ایجاد زمینه‌ی تعامل و همکاری با دیگر بخش‌ها (تحقیقات بنیادی، منابع انسانی ...) جهت دسترسی به داده‌ها و اطلاعات مفید.
- پیش‌بینی فرد یا گروهی به‌منظور هماهنگ‌سازی روندهای گردآوری و تدوین اطلاعات و ارائه آن به مدیران ارشد.
- پیش‌بینی کمیته‌ای متشکل از تخصص‌ها و تجارب گوناگون جهت مشاوره و همفکری متقابل.
- ایجاد ارتباط با بخش‌های علمی و تحقیقاتی و گروه‌های پژوهشی که اجزای شبکه‌ی گسترده دیدبانی را شامل می‌شوند. (خزائی، ۱۳۸۸: ۳۷)

چان وی چو در مقاله هنر دیدبانی (۱۹۹۹) وجود راهبرد سازمانی و راهبرد دیدبانی، نیاز اطلاعاتی، ویژگی‌های مدیریتی و وجود منابع لازم را از ملزومات دیدبانی دانسته است. (Choo, 1999:22) در یک دسته‌بندی کلی الزامات دیدبانی را می‌توان به شرح زیر مطرح نمود.

الزامات راهبردی (بی‌نام، ۱۳۸۵)^۱

۱. رهبران و مدیران ارشد ملی، بایستی تغییرات جهانی را درک نموده و فضای نوین را از نگاهی کل‌نگران مدنظر قرار دهند. ظهور عصر اطلاعات و دانش و پیشرفت‌های گسترده علوم و فناوری در سطح جهان، در حال ایجاد و شکل‌دهی به شرایط ملی و بین‌المللی خاصی است که قواعد بازی جدیدی را می‌طلبد.
۲. رهبران و مدیران ارشد ملی، ضمن درک مناسب تحولات سیاسی و امنیتی بین‌المللی، به‌خوبی فضای دفاعی در حال شکل‌گیری بر اساس مفاهیم "انقلاب در امور نظامی" را لمس نموده و پارادایم‌های آنان را بپذیرند.
۳. فرایند دیدبانی مستلزم داشتن درکی جامع از تمام متغیرهایی است که بر شکل‌گیری پارادایم‌ها و تغییرات مؤثر بر سازمان تأثیر قابل‌توجهی دارند. برای تحقق این مهم، باید قدرت ادراک، مهارت‌های تجربی، شناختی و جمع‌آوری اطلاعات را بیش‌ازپیش پرورش داد. (اولسن، ۱۹۹۹)
۴. رهبران و مدیران راهبردی، با نگاه به آینده، تهدیدات گذشته، حال و آینده خود را مورد شناسایی و بررسی قرار داده و راهبرد امنیت ملی و سیاست دفاعی روشنی را برگزینند. عدم توجه صحیح و به‌موقع به این امر، می‌تواند ابتکار عمل را از یک کشور در این زمینه بگیرد.
۵. راهبرد امنیت ملی، راهبرد دفاعی، راهبرد صنعت دفاعی، و راهبرد علوم و فناوری (تحقیق و توسعه) از گرایش واحد و هم‌جهتی در زمینه دیدبانی برخوردار باشند. توسعه توانمندی‌ها در این حوزه نیازمند نگاهی بلندمدت و آینده‌نگرانه است.
۶. زیرساخت‌های فرهنگی و اجتماعی، هماهنگی و یکپارچگی در ایجاد جامعه اطلاعاتی را پشتیبانی نماید.

۱ - خلاصه و ویرایش شده از الزامات جنگ‌های نوین در فضای سایبر با توجه به برخی مشابهت‌ها و وابستگی سامانه دیدبانی به فضای سایبر

الزامات سازمانی

۱. بخش دفاع به صورت کلی و نیروهای مسلح نیازمند هماهنگی سازمانی و فرا سازمانی هستند تا وظیفه دیدبانی را در سطح ملی ساماندهی نماید.
۲. اهمیت کیفیت نیروی انسانی در سامانه دیدبانی بیش از کمیت آن نیروها است. افراد شاغل در این حوزه باید افرادی دارای تحصیلات و آموزش‌های لازم (سواد اطلاعاتی و سواد فناوری)، همچنین خلاق، باهوش، دارای پشتکار عالی و تجربه عملی باشند. انتخاب، تربیت و نگهداری چنین نیروهایی چالش اصلی نیروهای مسلح در کشورهای مختلف است.

الزامات فناورانه

- فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی را می‌توان از جمله مهم‌ترین فناوری‌های تأثیرگذار در دیدبانی دانست که در جمع‌آوری، پردازش و انتشار داده‌ها و اطلاعات نقش دارند.

- فناوری تصویربرداری
- فناوری شنود
- فناوری راداری
- فناوری ذخیره و پردازش اطلاعات
- فناوری‌های امنیت اطلاعات و ارتباطات
- فناوری جستجو و داده‌کاوی در شبکه‌های اینترنتی و اجتماعی

اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

در این بخش گزیده‌ای از بیانات امام خامنه‌ای (مدظله العالی) ارائه می‌گردد:

هوشیاری و آمادگی

امام خامنه‌ای (مدظله العالی) بر **هوشیاری و آمادگی** نیروهای مسلح تأکید و می‌فرماید: نیروهای مسلح جمهوری اسلامی در شرایط فعلی که هنوز صلح کامل استقرار نیافته است، باید هوشیاری و آمادگی کامل خود را حفظ کرده، لحظه‌ای از آموزش و تمرین و - فوری‌تر از همه - حفظ و حراست از سنگرهای خطوط مقدم غفلت نورزند و فرماندهان ارتش و سپاه موظف‌اند مراقبت و برنامه‌ریزی در این موارد را در صدر اولویت‌ها قرار دهند. (حفظ آمادگی رزمی در همه شرایط) (بیانات: ۱۳۶۸/۰۶/۳۰)

وقتی که دنیای قدرت، دنیای زر و زور با همه‌ی امکانات خود متوجه شما است، شما حق ندارید چرت بزنید، حق ندارید خواب بروید. (بیانات: ۱۳۹۴/۰۸/۱۰)

شناخت نیات غرض‌آلود دشمن و هوشیاری از شروط اصلی ناکام ماندن توطئه‌های بدخواهان نظام اسلامی است. (بیانات ۱۴/۰۲/۱۳۷۹)

نفس آمادگی و هوشیاری و حساس بودن یک ملت در قبال شرایط، می‌تواند او را از بسیاری از آسیب‌ها محفوظ نگه دارد. ملت‌ها چوب‌غفلت‌های خود را می‌خورند؛ همچنان که چوب اختلاف‌های خود را می‌خورند. (بیانات: ۱۸/۱۱/۱۳۸۰)

هوشیارانه حوادث را باید رصد کرد. (بیانات: ۲۸/۱۱/۸۷)

رهبر انقلاب رفع تهدید از انقلاب اسلامی را در گرو قوی شدن و افزایش قدرت دفاعی و آمادگی همه‌جانبه برای مقابله با دشمنان دانسته و می‌فرماید:

ولی آنچه مربوط به آینده می‌باشد، این است که برادران نیروهای مسلح جمهوری اسلامی باید قوی بشوند و قدرت دفاعی خود را بالا ببرند. این، دو کلمه حرف است؛ اما پشت سر این حرف، هزاران تلاش قرار دارد. اگر تلاش نکردیم، آن دو محقق نخواهد شد و اگر نشد، ملت و کشور و انقلاب و نظام جمهوری اسلامی‌مان، تهدید خواهد شد. آن‌گونه که من استنباط کرده‌ام، باید بر طبق فهم خودم عمل بکنم و این تکلیف شرعی من است و در نیروهای مسلح، هر کس موظف است که بر طبق همین روال عمل بکند. (آمادگی همه‌جانبه و افزایش قدرت دفاعی) (بیانات: ۰۵/۰۷/۱۳۶۸)

بارها تکرار شده است که **لازمه‌ی مسلمانی، هوشیاری و آمادگی** است. مسلمان آن نیست که بنشیند تا خطر او را غافلگیر کند و سراسیمه دنبال علاج‌جویی باشد؛ بلکه مسلمان آن است که به حکم قرآن که فرموده است: «و اعدّوا لهم ما استطعتم من قوّة و من رباط الخیل» (الانفال - ۶۰) خود را از پیش در حد‌اعلای توان آماده می‌کند. ما بخصوص به خاطر تهدیدهایی که نظام جمهوری اسلامی و کشور عزیزمان همواره پیرامون خود داشته است و امروز هم دارد، باید این حکم «اعدّوا» را به معنای دقیق کلمه بفهمیم و عمل کنیم. از لحاظ نظامی، در درجه‌ی اول، ارتش و سپاه و سپس آحاد مردم باید آمادگی داشته باشند. چون وظیفه‌ی ارتش و سپاه از لحاظ سازمانی این است، لذا می‌گوییم در درجه‌ی اول قرار دارند؛ اما دفاع و پشتیبانی و کمک به ارتش و سپاه، وظیفه‌ی همه است. بسیج، یعنی مجموعه‌ی آحاد ملت؛ آن‌هایی که می‌توانند دفاع کنند. (بیانات: ۲۴/۹/۶۹)

همه‌ی آحاد ملت وظیفه دارند آگاهی و هوشیاری خودشان را نسبت به مسائل کشور و مسائل انقلاب و اسلام روزبه‌روز بیشتر کنند. به خیانت‌ها و توطئه‌های دشمنان درست توجه کنید. از دشمن کمین‌کرده‌ای که منتظر فرصت است تا ضربت بزند، غفلت نکنید. بدانید که امروز با توکل

به خدا و با وحدت کلمه و با حرکت پشت سر مسئولان است که ملت ایران می‌تواند این راه پُرافتخار را ادامه بدهد و به هدف برسد. (بیانات: ۱۳۷۰/۵/۳)

دشمن‌شناسی

ضمن مسئولیت‌های قانونی نیروهای مسلح برای شناسایی دشمن، هوشیاری مردم و توجه آنها به تلاش‌های دشمن و حساسیت به محیط پیرامونی از مؤلفه‌های اصلی ایجاد جامعه اطلاعاتی است و ارتباط متقابل مردم و مسئولان در این حوزه رمز پیروزی و موجب مایوس نمودن دشمن است.

مردم باید هوشیاری اطلاعاتی خود را حفظ کنند و در مقابل تحرک دشمن حساسیت داشته باشند. در نظام جمهوری اسلامی، حضور عظیم مردم، اقتدار الهی را نشان می‌دهد و به میزان زیادی دشمن را مایوس می‌کند؛ اما این نکته به معنای آن نیست که تحرکات دشمن و خباثت‌های او تمام شده است؛ خیر، نمی‌توان انتظار داشت که دشمن خباثت‌های خود را متوقف کند. آنچه موجب می‌شود که دشمن نتواند ادامه دهد، هوشیاری مردم است. ارتباط با مردم را قوی کنید و اخلاص و تقوا و رابطه‌ی باخدا را سرلوحه‌ی کار خود قرار دهید. (بیانات: ۱۳۶۸/۴/۱۸)

همه‌ی آحاد ملت - مخصوصاً نیروهای مسلح - باید بدانند که آمادگی و هوشیاری برای دفاع، تمام‌نشدنی است و در این مجموعه‌ی عظیم ملت و سربازان و مدافعان انقلاب، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی جایگاه ویژه‌ای دارد. بسیج، در سرتاسر کشور هوشیار باشد. همه‌ی نیروهای مسلح ارتش، سپاه و نیروهای انتظامی باید هوشیار باشند. همه باید هوشیار باشند؛ اما بسیج، احتیاج به هوشیاری مضاعف دارد. (بیانات: ۱۳۶۸/۸/۲۹)

رهبر معظم انقلاب در بعد فرهنگی نیز دیدبانی را لازمه پیروزی در مقابل توطئه‌های دشمنان می‌داند و مسئولین نظام را به دیدبانی مستمر با چشمانی باز برای شناسایی فعالیت‌های دشمن فرامی‌خواند.

مثل جنگ نظامی، چشم‌ها را باید باز کرد و صحنه را شناخت. در جنگ نظامی هم، هر طرفی که بدون شناسایی و دیدبانی و بدون دانستن وضعیت دشمن، چشمش را ببندد، سرش را پایین بیندازد و جلو برود، شکست خواهد خورد. در جنگ فرهنگی هم، همین‌طور است. اگر ندانید که دشمن کار می‌کند، یا از آنکه می‌داند، فرمان نبرید، از فرماندهی فرهنگی دستور نگیرید، یا او از نیروی شما استفاده نکند و مانور و سازمان‌دهی را درست انجام ندهد، پشت سرش شکست است. (بیانات: ۱۳۶۹/۲/۱۲)

هر چیزی که دیدید دشمن روی آن حساسیت نشان می‌دهد، شما هم روی آن حساس بشوید و بفهمید که دشمن از اینجا می‌خواهد رخنه کند. وقتی که می‌بینید دشمنان خبیث، نسبت به ملت و

انقلاب و پایبندی مردم به انقلاب تبلیغات می‌کنند، بدانید که دشمن از پایبندی مردم به انقلاب و از حضور آن‌ها در صحنه‌های انقلاب می‌ترسد. حضور شما در صحنه‌های انقلاب و هوشیاری و آمادگی‌تان، دشمن را مأیوس خواهد کرد. (بیانات: ۱۳۶۹/۹/۷)

شناخت ابزار و شیوه‌های دشمن

جبهه‌ی مقابل را باید شناخت، ابزار و سلاح او را باید شناخت و ضد آن سلاح را باید آماده کرد. (بیانات: ۹۰/۶/۲۵)

ما در برنامه‌ریزی‌ها همیشه باید جلوتر از دشمن حرکت کنیم. در مقابل فعالیت دشمن، کشور نباید در حال انفعال به سر ببرد (بیانات: ۹۲/۱/۱)

نقشه‌ی دشمن را بشناسیم. اگر نقشه‌ی دشمن را شناختیم، امکان تدبیر در مقابل این نقشه به وجود می‌آید؛ اما اگر نقشه‌ی دشمن را نشناختیم، امکان تدبیر وجود نخواهد داشت؛ در پیدا کردن راه خودمان اشتباه می‌کنیم، در عملکرد خودمان اشتباه می‌کنیم. (بیانات: ۹۲/۳/۱۷)

هم دشمن را باید شناخت، هم دشمنی‌های او را باید شناخت. (بیانات: ۹۴/۱۱/۱۹)

دشمن را باید شناخت، ابزارهای دشمن را باید شناخت، حیل‌های دشمن را باید شناخت؛ از کجا وارد می‌شود؟ (بیانات: ۹۲/۹/۲۱)

دشمن را شناخت، باید توطئه‌ی دشمن را فهمید. (بیانات: ۹۳/۳/۱۳)

بصیرت

بصیرت در این دوران و در همه‌ی دوران‌ها به معنای این است که شما خط درگیری با دشمن را تشخیص دهید؛ کجا با دشمن درگیری است؟ بعضی‌ها نقطه‌ی درگیری را اشتباه می‌کنند؛ خمپاره و توپخانه‌ی خودشان را آتش می‌کنند به سمت یک نقطه‌ای که آنجا دشمن نیست، آنجا دوست است. (بیانات: ۹۱/۷/۲۴)

ما اگر بخواهیم بصیرت پیدا کنیم، باید چشم را باز کنیم؛ باید ببینیم. یک چیزهایی هست که قابل دیدن است. اگر ما از آنها سطحی عبور کنیم، آنها را نبینیم، طبعاً اشتباه می‌کنیم. (بیانات: ۱۳۸۹/۸/۴)

روشناسی

در این تحقیق، برای پاسخ دادن به سؤالات تحقیق، از روش تحلیل مضمون^۱ و شبکه مضمون‌ها^۲ استفاده می‌شود. برای شناسایی و تشریح چرایی و چیستی یک پدیده می‌توان از تحلیل مضمون و برای تشریح چگونگی می‌توان از شبکه مضمون‌ها استفاده نمود. تحلیل

1 - thematic analysis
2 - thematic networks

مضمون به دنبال استخراج مضامین برجسته یک متن در سطوح مختلف است؛ شبکه مضمون‌ها نیز به دنبال تسهیل ساختاردهی و ترسیم این مضمون‌هاست.

ویژگی کلیدی این روش، سازمان‌دهی سلسله مراتبی مضامین و گروه‌بندی مضامین سطوح پایین‌تر در قالب خوشه‌ها و ایجاد مضامین سطح بالاتر از آنها است. پژوهشگر می‌تواند جهت سازمان‌دهی مضامین شناخته، از چهار یا پنج سطح استفاده کند. پس از ایجاد قالب مضامین، این قالب به‌طور پیوسته، بازبینی و اصلاح می‌شود تا جایی که درک کاملی از متن برای پژوهشگر فراهم شود. جهت اصلاح قالب مضامین می‌توان مضمونی را حذف و یا مضمون جدیدی را اضافه کرد. همچنین می‌توان قلمروی مضمون و سطح و جایگاه آن را در سلسله‌مراتب تغییر داد.

شبکه مضمون‌ها بر اساس یک‌رویه مشخص، مضمون‌های ذیل را نظام‌مند می‌کند: الف) مضمون‌های اصلی^۱ (کدها و نکات کلیدی موجود در متن)؛ ب) مضمون‌های سازمان‌دهنده^۲ (مقولات به‌دست‌آمده از ترکیب و تلخیص مضمون‌های اصلی)؛ ج) مضمون‌های فراگیر^۳ (مضمون‌های عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به‌عنوان یک کل). سپس این مضمون‌ها به‌صورت نقشه‌های شبکه رسم می‌شوند که در آن مضمون‌های برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آنها نشان داده می‌شود.

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، جستجوی بیانات مرتبط با موضوع مطالعه از طریق سایت مقام معظم رهبری بود. ابتدا بیانات مرتبط با واژگان دشمن‌شناسی، بصیرت، محیط‌شناسی، هوشیاری، آمادگی، هوشمندی، دیدبانی، مراقبت از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۵ گردآوری گردید، سپس طی سه مرحله تجزیه و توصیف متن، تشریح و تفسیر متن و ترکیب و ادغام متن از آنها استخراج گردید، (تعداد ۴۰ مضمون اصلی، ۱۰ مضمون سازمان‌دهنده، ۶ مضمون فراگیر).

جامعه آماری ما را ۷۰ نفر از فرماندهان و مدیران سطوح راهبردی نیروهای مسلح تشکیل می‌دهند. این افراد از میان فرماندهان و مدیران سطوح راهبردی که دارای سابقه کاری در حوزه‌های اطلاعاتی و آشنا با مفاهیم آینده‌پژوهی و دیدبانی بوده‌اند انتخاب شده‌اند. با توجه به حجم جامعه آماری و محاسبات انجام‌شده بر اساس قواعد آماری و با توجه به جدول مورگان، تعداد ۵۰ نفر از فرماندهان به‌عنوان نمونه آماری پژوهش انتخاب شدند.

1 -basic themes

2 - organizing themes

3 - global themes

در پایان مضامین احصاء شده در قالب یک پرسشنامه با ۴۰ گویه از دیدگاه جامعه نمونه مورد رتبه‌بندی قرار گرفت.

پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، موردسنجش قرار گرفت. چون مقدار آلفای کرونباخ که توسط نرم‌افزار *Spss* محاسبه شد برابر با ۰/۹۸ است و این مقدار بزرگ‌تر از ۰/۷ می‌باشد؛ بنابراین پرسشنامه از پایایی مناسبی برخوردار است.

جدول ۱: آلفای کرونباخ مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر

مضامین سازمان دهنده	آلفای کرونباخ	مضامین فراگیر	آلفای کرونباخ
دشمن‌شناسی	۰,۹۸۴	الزامات اطلاعاتی	۰,۹۸۴
آمادگی	-	الزامات مدیریتی	-
مدیریت	۰,۸۸۴		
دین‌داری	-	الزامات اعتقادی	-
الزامات اجتماعی	۰,۹۲۸	الزامات اجتماعی	۰,۹۲۸
مشارکت همه‌جانبه	۰,۹۷۵		
هوشیاری	۰,۸۳۲	الزامات راهبردی	۰,۹۶۷
نگاه راهبردی	۰,۹۱۹		
محیط‌شناسی	۰,۹۲۸		
داشتن بصیرت	۰,۹۵۳	داشتن بصیرت	۰,۹۵۳

برای تعیین اعتبار و روایی پرسشنامه از روش اعتبار محتوا استفاده شده است. برای تعیین روایی پرسشنامه اولیه توسط خبرگان و کارشناسان بررسی شد. در مرحله بعد موارد پیشنهادشده اصلاح و پرسشنامه نهایی تدوین گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار MaxQDA، تحلیل کیفی داده‌ها در سه مرحله تجزیه و توصیف متن، تشریح و تفسیر متن و ترکیب و ادغام متن صورت گرفت و در نهایت، تصویری عینی از موضوع ارائه شد.

تجزیه و توصیف متن: کدها و نکات کلیدی موجود در متن، فرایندی است که از طریق آن، مفاهیم شناسایی شده و ویژگی‌ها ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شوند، در این مرحله، مضامین اولیه اطلاعات در خصوص پدیده دیدبانی، به وسیله بخش‌بندی اطلاعات استخراج می‌گردد. با توجه به محدودیت صفحات مقاله فقط بخشی از بیانات ذکر شده است.

جدول ۲: نمونه کدگذاری تجزیه و توصیف متن بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

شناسه	گزاره (متن بیانات)	مضامین
R17	مهم‌تر از شناختن دشمن، شناختن دشمنی و روش دشمنی کردن اوست. اگر انسان بداند دشمن از چه راهی وارد می‌شود، حواس خود را جمع خواهد کرد. همه، دشمن را می‌شناسند. (بیانات: ۸۱/۹/۱)	هوشیاری
R18	مهم‌تر از شناختن دشمن، همه، دشمن را می‌شناسند. (بیانات: ۸۱/۹/۱)	دشمن‌شناسی
R19	مهم‌تر از شناختن دشمن، همه، دشمن را می‌شناسند. (بیانات: ۸۱/۹/۱)	شناخت روش دشمنی
R20	اول دشمن را باید شناخت، بعد باید نقشه‌ی او را دانست. امروز دشمنان بیرونی ما هم برای ملت ایران نقشه دارند. ما سیاست‌های پنج‌ساله‌ی خودمان را تعریف می‌کنیم؛ افق چشم‌انداز بیست‌ساله را تعریف می‌کنیم؛ برای اینکه راه خودمان را مشخص کنیم. دشمن ما هم همین‌طور؛ او هم برای ما برنامه دارد؛ او هم سیاستی دارد. باید سیاست او را بشناسیم. (بیانات: ۸۷/۲/۱۶)	دشمن‌شناسی
R21	اول دشمن را باید شناخت، باید سیاست او را بشناسیم. (بیانات: ۸۷/۲/۱۶)	شناخت نقشه‌ی دشمن
R22	اول دشمن را باید شناخت، باید سیاست او را بشناسیم. (بیانات: ۸۷/۲/۱۶)	شناخت سیاست دشمن
R23	اول دشمن را باید شناخت، باید سیاست او را بشناسیم. (بیانات: ۸۷/۲/۱۶)	شناخت برنامه دشمن
R24	در شناخت دشمن خطا نکنیم. لذا بصیرت لازم است، تبیین لازم است. (بیانات: ۱۳۸۸/۵/۱۸)	دشمن‌شناسی
R25	در شناخت دشمن خطا نکنیم. لذا بصیرت لازم است، تبیین لازم است. (بیانات: ۱۳۸۸/۵/۱۸)	بصیرت

دشمن‌شناسی	<p>یک بُعد دیگر از پاسداشت انقلاب و پاسداری انقلاب، شناخت دشمن است؛ دشمن را بشناسیم. البته شماها دشمن را می‌شناسید؛ دشمن استکبار جهانی است که مظهر کاملش هم، آمریکا است و عواملش هم رژیم‌های مرتجع و آدم‌های خودفروخته و آدم‌های ضعیف‌النفس و مانند اینها هستند؛ دشمن برای شما شناخته‌شده است؛ بایستی از این شناخت استفاده کرد. نقاط ضعف دشمن را -نقاط ضعف معرفتی و عملی دشمن را- باید شناسایی کرد و اینها را به رخ انسان‌هایی که احتیاج دارند این مطلب به رخ آنها کشیده بشود، کشاند. (بیانات: ۹۴/۶/۲۵)</p>	R26
------------	---	-----

از ترکیب و تلخیص مضمون‌های اصلی، مقولات کلی‌تری به دست آمده فرآیند ربط دهی مضامین به مضامین دیگر، و پیوند دادن مضامین در سطح ویژگی‌های و ابعاد است. در این مرحله، مضامین حاصل از مرحله قبل، دسته‌بندی و تدوین شده تا دانش فزاینده‌ای در مورد روابط ایجاد گردد.

جدول ۳: کدگذاری حاصل تشریح و تفسیر متن بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

کد مضامین	مضامین سازمان دهنده	مضامین اصلی	شناسه
۱	دشمن‌شناسی	شناخت دشمن	R7,10,18,20,24,26,29,32,37,41,44,53,55,58, R60,62,67,79,80,86,93,113,128,138,146
		شناخت نقاط ضعف عملی	R28
		شناخت نقاط ضعف معرفتی	R27
		شناخت ابزار و امکانات	R31, R81
		شناخت نقشه دشمن	R21,38,54,56,61,144,147
		شناخت هدف/ برنامه/ سیاست دشمن	R42 و R23,124, R22
		شناخت روش (شگرد) دشمن	R19,57,68,66,143
		درک نیات دشمن	R14,30,120,145
		تحلیل فعالیت دشمن	R13,R12
		شناخت جبهه دشمن	R49

		رصد مستمر دشمن	R48
۲	هوشیاری	بیداری / هوشمندی	R36,37,69,87,97,100,118
		هوشیاری / آگاهی	R6,15,17,35,73,76,83,90,88,96,99,104,109,112,114,115,117,121,122,123,125,127
۳	آمادگی	آمادگی	R8,9,70,71,74,75,77,87,92,111
۴	الزامات مدیریتی	اهتمام مسئولین	R95
		داشتن برنامه و هدف	R119
		اقدام به موقع	R129
۵	الزامات اخلاقی	داشتن اخلاص، تقوا و رابطه با خدا	R109
۶	الزامات اجتماعی	موقع شناسی	R85,135
		درصحنه بودن	R89
		حساس بودن	R76,110
		احساس مسئولیت	R91,116,149
۷	نگاه راهبردی	شناسایی نزدیک	R43
		شناسایی از دور	R137
		نگاه به افق های دور دست	R134
		پیش بینی	R102
۸	داشتن بصیرت	بصیرت نسبت به دشمن	R4,25,34,48,84,103,105,106,107
		بصیرت به پیرامون	R49,133
		بصیرت به امور جاری	R50
		بصیرت به میدان عمل / جبهه	R51,52
۹	محیط شناسی	شناخت محیط	R39, 63, 130,140,142
		شناخت عرصه	R40, 108
		شناخت صحنه	R45,101
		شناسایی فرصت ها	R65,132,136
		شناسایی تهدیدات	R64,131,139
۱۰	مشارکت همه جانبه	نیروهای مسلح	R149
		جامعه علمی و فرهنگی	R149

		مسئولین نظام	R149
		نیروهای بسیج	R150
		آحاد مردم	R91,116,149
		حضور فعال و مشارکت همه‌جانبه	R82,98

ترکیب و ادغام متن: مضمون‌های عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به‌عنوان یک کل در مراحل انتهایی با در نظر گرفتن الگو، قضایایی (یا فرضیه‌هایی) که مضمون‌ها را به هم مرتبط می‌کند، ساخته شد. به‌منظور شناخت فرایند استخراج الگو و روش کدگذاری‌ها، نمونه‌ای از جهت شکل-گیری مضامین، مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر دیدبانی در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۴: ترکیب و ادغام متن

پدیده محوری	مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین اصلی
دیدبانی	الزامات اطلاعاتی	دشمن‌شناسی	شناخت دشمن
			شناخت نقاط ضعف عملی
			شناخت نقاط ضعف معرفتی
			شناخت ابزار و امکانات
			شناخت نقشه دشمن
			شناخت هدف / برنامه / سیاست دشمن
			شناخت روش (شگرد) دشمن
			درک نیت دشمن
			تحلیل فعالیت دشمن
			شناخت جبهه دشمن
			شناخت کید، مکر، حيله، توطئه و فتنه دشمن
			رصد مستمر دشمن
	الزامات مدیریتی	آمادگی	آمادگی
	مدیریت	اهتمام مسئولین	
		داشتن برنامه و هدف	

		اقدام به موقع
	الزامات اعتقادی	داشتن اخلاص، تقوا و رابطه با خدا
	الزامات اجتماعی	موقع شناسی
		در صحنه بودن
		حساس بودن
		احساس مسئولیت
		مشارکت همه جانبه
	مشارکت همه جانبه	نیروهای مسلح
		جامعه علمی و فرهنگی
		مسئولین نظام
		نیروهای بسیج
		آحاد مردم
	حضور فعال و مشارکت همه جانبه	
الزامات راهبردی	هوشیاری	بیداری / هوشمندی
		هوشیاری / آگاهی
	نگاه راهبردی	شناسایی نزدیک
		شناسایی از دور
		نگاه به افق‌های دور دست
		پیش بینی
	محیط شناسی	شناخت محیط
		شناسایی فرصت‌ها
		شناسایی تهدیدات
داشتن بصیرت	داشتن بصیرت	بصیرت نسبت به دشمن
		بصیرت به پیرامون
		بصیرت به امور جاری
		بصیرت به میدان عمل / جبهه

شکل ۱: مدل ترسیمی الزامات دیدبانی

در این مرحله تجزیه و تحلیل پایانی به منظور تکوین نظریه صورت می‌گیرد. با توجه به الزامات احصاء شده از تحلیل بیانات، دیدگاه جامع‌تری از مضامین فراهم می‌گردد. در نهایت از طریق پرسشنامه این الزامات پدیدار شده از دیدگاه فرماندهان و مدیران سطوح راهبردی نیروهای مسلح مورد رتبه‌بندی قرار گرفت.

رتبه‌بندی: در این بخش از تحقیق با استفاده از پاسخ‌های جمع‌آوری شده از ۵۰ خبره، ۴۰ مضمون-های نهایی الزامات دیدبانی با استفاده از نرم‌افزار *spss20*، فراوانی و درصد توزیع فراوانی پاسخ‌های خیلی زیاد و زیاد، احصاء شده و با استفاده از آزمون فریدمن نسبت به رتبه‌بندی مضامین اقدام و نتایج آن در جداول ذیل ارائه گردیده است.

جدول ۵ درجه اهمیت مضامین الزامات دیدبانی

Maximum	Minimum	Std. Deviation	Mean	N	سؤال
5	3	0.509	4.77	50	Q16
5	3	0.509	4.77	50	Q4
5	4	0.437	4.75	50	Q14
5	4	0.437	4.75	50	Q36
5	3	0.519	4.75	50	Q5
5	4	0.448	4.73	50	Q38

5	3	0.49	4.73	50	Q6
5	3	0.605	4.71	50	Q13
5	3	0.536	4.71	50	Q19
5	4	0.457	4.71	50	Q20
5	3	0.498	4.71	50	Q24
5	3	0.498	4.71	50	Q8
5	3	0.498	4.71	50	Q9
5	3	0.544	4.69	50	Q29
5	3	0.513	4.67	50	Q26
5	3	0.513	4.67	50	Q40
5	3	0.52	4.65	50	Q27
5	3	0.556	4.65	50	Q30
5	3	0.525	4.63	50	Q33
5	3	0.595	4.63	50	Q35
5	3	0.561	4.63	50	Q39
5	3	0.525	4.63	50	Q7
5	3	0.565	4.62	50	Q22
5	3	0.599	4.62	50	Q3
5	3	0.603	4.6	50	Q11
5	3	0.534	4.6	50	Q17
5	3	0.603	4.6	50	Q23
5	2	0.667	4.58	50	Q10
5	2	0.667	4.58	50	Q12
5	3	0.537	4.58	50	Q18
5	3	0.537	4.58	50	Q25
5	3	0.669	4.56	50	Q1
5	3	0.641	4.54	50	Q15
5	3	0.576	4.54	50	Q37
5	3	0.542	4.52	50	Q21
5	3	0.7	4.52	50	Q34
5	3	0.608	4.44	50	Q28

5	3	0.69	4.38	50	Q2
5	3	0.579	4.31	50	Q31
5	3	0.63	4.27	50	Q32

طبق جدول فوق شناخت نقاط ضعف عملی، شناخت دشمن، شناخت ابزار و امکانات در صدر جدول و بصیرت به امور جاری و بصیرت به میدان عمل/جبهه در پایین ترین درجه اهمیت ارزیابی شده است.

جدول ۶ رتبه بندی مضامین الزامات دیدبانی

مضامین	رتبه میانگین	سؤال
شناخت دشمن	23.48	Q4
شناخت نقاط ضعف عملی	23.48	Q16
شناخت نقاط ضعف معرفتی	23.1	Q5
شناخت ابزار و امکانات	23.08	Q14
شناخت نقشه دشمن	23.08	Q36
شناخت هدف/ برنامه/ سیاست دشمن	22.71	Q6
شناخت روش (شگرد) دشمن	22.69	Q38
درک نیت دشمن	22.33	Q8
تحلیل فعالیت دشمن	22.33	Q9
شناخت جبهه دشمن	22.33	Q13
شناخت کید، مکر، حيله، توطئه و فتنه دشمن	22.33	Q19
رصد مستمر دشمن	22.33	Q24
آمادگی	22.31	Q20
حضور فعال و مشارکت همه جانبه	21.94	Q29
بیداری/ هوشمندی	21.56	Q26
هوشیاری / آگاهی	21.56	Q40
شناسایی نزدیک	21.17	Q27
شناسایی از دور	21.17	Q30

مضامین	رتبه میانگین	سؤال
نگاه به افق‌های دور دست	20.79	Q7
پیش‌بینی	20.79	Q33
شناخت محیط	20.79	Q35
شناسایی فرصت‌ها	20.79	Q39
شناسایی تهدیدات	20.4	Q3
اهتمام مسئولین	20.4	Q22
داشتن برنامه و هدف	20.02	Q11
بصیرت نسبت به دشمن	20.02	Q17
بصیرت به پیرامون	20.02	Q23
اقدام به موقع	19.67	Q10
داشتن اخلاص، تقوا و رابطه با خدا	19.67	Q12
موقع‌شناسی	19.63	Q18
در صحنه بودن	19.63	Q25
حساس بودن	19.25	Q1
احساس مسئولیت	18.87	Q15
نیروهای مسلح	18.87	Q37
جامعه علمی و فرهنگی	18.48	Q21
مسئولین نظام	18.48	Q34
نیروهای بسیج	16.94	Q28
آحاد مردم	15.79	Q2
بصیرت به امور جاری	14.25	Q31
بصیرت به میدان عمل/جبهه	13.48	Q32

طبق جدول فوق شناخت دشمن ، شناخت نقاط ضعف عملی، ، شناخت نقاط ضعف معرفتی ، شناخت ابزار و امکانات در صدر جدول و بصیرت به امور جاری و بصیرت به میدان عمل/جبهه در پایین‌ترین درجه اهمیت ارزیابی شده است.

جدول ۷ آزمون فریدمن

N	۵۰
Chi-Square	380.548
df	39
Asymp. Sig.	.000

این جدول معنی داری آماری را نشان می دهد. مقدار مجذور کای به دست آمده برابر با 380.548 است که در سطح خطای کمتر از ۰۰۵ قرار دارد ($P < .05$) معنی دار بودن آزمون فریدمن بدین معناست که رتبه بندی بامعناست و اعضای جامعه نمونه رتبه بندی متفاوتی از سؤالات مطرح شده دارند.

نتیجه گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه گیری

هدف این تحقیق شناسایی الزامات دیدبانی بر اساس منویات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) است. خروجی این پژوهش به تعیین ابعاد و مؤلفه ها و شاخص های الگوی راهبردی دیدبانی نیروهای مسلح کمک می کند.

این پژوهش بر اساس تحلیل مضمون، در راستای پاسخ به این سؤال اصلی تحقیق است که بر اساس منویات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) الزامات دیدبانی کدامند؟

در این پژوهش سخنرانی ها و بیانات ایشان مورد مطالعه عمیق قرار گرفت و طی سه مرحله تجزیه و توصیف متن، تشریح و تفسیر متن و ترکیب و ادغام متن، الگوی مدنظر ارائه و تبیین گردید.

مطالب برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری به خوبی الزامات دیدبانی را تبیین می کند، بر اساس این الگو از تعداد ۴۰ مضمون اصلی، تعداد ۱۰ مضمون سازمان دهنده و تعداد ۶ مضمون فراگیر استخراج گردید که به تبیین دیدبانی می پردازند. بنابراین الزامات اطلاعاتی، راهبردی، مدیریتی، اعتقادی، اجتماعی بعلاوه بصیرت برای دیدبانی ضروری می باشند.

الزامات اطلاعاتی بیانگر شناخت دشمن از همه جهات و زوایا است به گونه ای که در نهایت بتوان به نیات دشمن پی برد و بر اساس آن برنامه ریزی کرد تا نقشه ها حيله ها و نیرنگ های او را نقش بر آب کرد.

الزامات راهبردی به هوشیاری، محیط شناسی، داشتن نگاه راهبردی توجه دارد.

الزامات اجتماعی بیانگر موقع شناسی، درصحنه بودن، احساس مسئولیت آحاد مسئولین و مردم تمرکز و توجه دارد و الزامات اعتقادی به اخلاص، پرهیزگاری و ارتباط با خدا برای استمداد از کمک های خداوند اشاره می کند. الزامات مدیریتی آمادگی، اهتمام مسئولین، داشتن برنامه و هدف برای مقابله با دشمن و اقدام به موقع را برای دیدبانی ضروری می داند و در نهایت بصیرت در امور را برای موفقیت در دیدبانی به عنوان یک رکن معرفی می نماید.

در رتبه بندی مضامین احصاء شده همان گونه که در جدول ۵ و ۶ دیده می شود شناخت ابعاد گوناگون دشمن (شناخت دشمن، شناخت نقاط ضعف عملی، شناخت نقاط ضعف معرفتی، شناخت ابزار و امکانات) در رتبه های اول قرار دارند و بصیرت به میدان عمل/جبهه در پایین ترین درجه اهمیت ارزیابی شده است.

وجود راهبرد سازمانی و راهبرد دیدبانی، نیاز اطلاعاتی، ویژگی های مدیریتی. (Choo,1999:22) در مطالعات چو نیز تأیید شده است، ایجاد مکانیزمی جهت تلفیق و نظام بخشی درک جنبه های مختلف محیط به ویژه در موارد مرتبط در مطالعه خزیایی و درک مدیران از محیط در مطالعات چو (۲۰۰۲)، درک محیط راهبردی را مورد توجه قرار داده اند. سایر الزامات مورد نظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) به ویژه بصیرت در هیچ یک از مطالعات دیده نمی شود و بسیاری دیگر از الزامات دارای جنبه های فرا سازمانی و راهبردی است.

ب- پیشنهادها

شبکه ی دیدبانی دفاعی امنیتی با توجه به راهبردها، چشم اندازها، نیازها، کاربردها، نیاز امروز و فردای نیروهای مسلح است و وظیفه ی آن پایش هوشمندان و نظام مند محیط دفاعی امنیتی بین المللی به منظور کشف و آگاهی از تازه ترین تغییرات، پیشرفت ها و تحولات در حوزه های مختلف دفاعی امنیتی و ارائه ی اطلاعات و تحلیل های حاصله به فرماندهان، سیاست گذاران و مدیران ارشد دفاعی است. کشف سوگیری ها و روندهای دفاعی و نیات کشورهای هدف، شناسایی زمینه های سرمایه گذاری کلیدی و بلندمدت در حوزه های مختلف و تأمین اطلاعات لازم برای انجام "عملیات ترازایی" به منظور تشخیص تفاوت ها و فاصله های دفاعی کشور با سایر کشورها از جمله اهداف سامانه دیدبانی است. براین اساس پیشنهاد می شود:

۱. الزامات احصاء شده از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در طراحی الگوی راهبردی دیدبانی نیروهای مسلح و نظام دیدبانی ملی مورد استفاده و بهره برداری قرار گیرد.
۲. راهبردها، رویکردهای دیدبانی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در پژوهش های آتی مورد تبیین دقیق تر قرار گیرد.
۳. تبیین شاخص ها و سنجه های مناسب برای هریک از مؤلفه ها و مضامین با توجه به منویات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در پژوهش های دیگر مورد توجه قرار گیرد.
۴. الزامات دیدبانی در سایر منابع دینی (قرآن و روایات) بررسی و با نتایج این پژوهش مقایسه گردد.
۵. در فرایند دیدبانی حوزه های مختلف به اولویت های احصاء شده به ویژه مؤلفه های شناخت دشمن توجه شود.
۶. الزامات اجتماعی دیدبانی نیاز به آموزش و فرهنگ سازی دارد که فرایندی بلندمدت و زیرساختی است و مستلزم برنامه ریزی و توجه ویژه است.

فهرست منابع:

- قرآن کریم، ترجمه و تفسیر آیت‌الله مکارم شیرازی
- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، نرم افزار حدیث ولایت

الف- منابع فارسی

- اسفندیاری صفا خسرو، دهقان حبیب‌الله (۱۳۹۴)، *ملزومات انضباط مالی از دیدگاه مقام معظم رهبری* (حفظه الله تعالی)، فصلنامه مدیریت نظامی، شماره ۵۸، سال پانزدهم، تابستان ۹۴
- بی‌نام، (۱۳۸۵) الزامات جنگ‌های نوین در فضای سایبر، اندیشگاه شریف
- بی‌نام، (۱۳۸۸) *دیدبانی؛ مفاهیم، روش‌ها و پایگاه‌ها*، مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی، چاپ اول
- پدرام، عبدالرحیم، احمدیان، مهدی، (۱۳۹۴) *آموزه‌ها و آزموده‌های آینده‌پژوهی*، مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، چاپ اول
- خزایی، سعید (۱۳۸۴)، "دیدبانی، مبانی و مفاهیم: دیدبانی دروازه‌ی ورود به آینده است"، مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی
- داوری، علی، رضازاده، آرش (۱۳۹۲)، *مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS*، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی
- طهماسبی بلوک‌آباد، رضا، کمیلی فرد، سید مجتبی، (۱۳۹۵) *رأیه الگوی عملکرد برای تشکلهای دانشجویی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری (دام‌ظله)*، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال نوزدهم، شماره ۷۲، پاییز ۱۳۹۵
- عبدالحسین زاده محمد، لطیفی میثم، (۱۳۹۲) *طراحی مدل مفهومی بیداری اسلامی مبتنی بر اندیشه مقام معظم رهبری (استراتژی تنوری داده‌بنیاد متنی)*، دو فصلنامه بیداری اسلامی، سال دوم، شماره چهارم، پاییز و زمستان ۱۳۹۲
- مهری کریم (۱۳۹۵) *دولت اسلامی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری: به روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد*، دو فصلنامه علمی- پژوهشی دانش سیاسی - سال دوازدهم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۵
- ملکی فر، عقیل، همکاران (۱۳۸۵) *القبای آینده‌پژوهی*، اندیشکده صنعت و فناوری (آصف) و مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی - مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، انتشارات کرانه علم

ب - منابع انگلیسی

- Choo Chun Wei ,(1993) ENVIRONMENTAL SCANNING: ACQUISITION AND USE OF INFORMATION BY CHIEF EXECUTIVE OFFICERS IN THE CANADIAN TELECOMMUNICATIONS INDUSTRY, A thesis submitted in conformity with the requirements for the degree of Doctor of Philosophy Faculty of Library and Information Science University of Toronto
- Choo, Chun Wei (1999). "The Art of Scanning the Environment". Bulletin of the American Society for Information Science. 25 (3).
- Choo, Chun Wei. (2002), Information Management for the Intelligent Organization: The Art of Scanning the Environment. 3rd ed. Medford, NJ: Information Today, Inc.
- Choo, Chun Wei (2005). Environmental scanning as information seeking and organizational learning. Information. *Research (Revised and updated version)* <http://InformationR.net/ir/7-1/paper112.html>
- Hough, J. R. (2004). Scanning actions and environmental dynamism: Gathering information for strategic decision making. Management Decision
- Liu, S. Strategic Scanning and Interpretation Revisited, Industrial Management & Data systems, 98/7, 1998, 295-312.
- NISTORESCU, Tudor& Mihail BARBU, Cătălin, (2007), A MODEL FOR ENTERPRISES ENVIRONMENTAL SCANNING, University of Craiova
- P. Bishop & A. Hines(2012)Teaching about the Futur, First published 2012 by PALCRAVE MACMILLAN
- van Rij.Victor(2009) ,Horizon scanning identifying strategic choices and knowledge questions for sustainability, Integration of Quantitative and Qualitative methodologies Berlin, December 4th ,2009
- Zhang Xue, Shaheen Majid and Schubert Foo,(2010)Environmental scanning:An application of information literacy skills at the workplace, Journal of Information Science

ب - سایت‌ها:

- www.khamenei.ir : بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، قابل دسترسی در: